

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 12, 2021 | 30.12.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.12.102](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.102)

УДК 658.15

*К. С. Нікітенко,
к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-8423-5605*

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: АСПЕКТИ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

*К. Nikitenko
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Finance,
Kherson State Agrarian and Economic University*

ENTREPRENEURIAL ACTIVITY: ASPECTS, TRENDS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT IN A PANDEMIC CONDITION

У статті розглядаються визначення поняття підприємництва, які давалися вченими у різні періоди часу, починаючи з Р. Кантільона. У статті надається авторське визначення поняття підприємницької діяльності (підприємництва), в якому актуалізовані сучасні риси підприємництва: групове підприємництво та взаємодія з контрагентами; пошук, актуалізація чи створення потреби у продукті, роботі чи послугі; необхідність матеріальних та не матеріальних ресурсів; прагнення добровільного ведення підприємництва на основі соціальної відповідальності.

Автор систематизував структуру аспектів та компонентів підприємницької діяльності, які включають: перший рівень – аспекти підприємницької діяльності; другий рівень – компоненти підприємницької діяльності, на основі яких формується аспект підприємницької діяльності. У цій статті автор наводить причини, тенденції та перспективи зміни підприємницької діяльності.

The article considers the definitions of entrepreneurship, which were given by scientists in different periods of time, starting with R. Cantillon. The article provides the author's definition of the concept of entrepreneurial activity (entrepreneurship), which actualizes the modern features of entrepreneurship: group entrepreneurship and interaction with contractors; search, update or create a need for a product, work or service; the need for tangible and intangible resources; the desire to voluntarily conduct business on the basis of social responsibility.

Entrepreneurial activity is a risky activity of a natural person or a group of natural persons (registered as entrepreneurs or founding a legal entity) who make a profit based on meeting public needs for products, works, services that change, based on voluntary social responsibility that requires involvement resources (tangible) and intangible resources) and interaction with counterparties.

The aspect of entrepreneurial activity is a separate component of entrepreneurial activity, which consists of components (subjects, objects, processes) that affect entrepreneurial activity. The following aspects of entrepreneurial activity were formulated: technologies; society; nature / ecology; management; economy; policy.

The study of entrepreneurship has been carried out for centuries, social changes are taking place, new technologies are emerging, and this is leading to the evolution of the theory and practice of entrepreneurship. The nature of entrepreneurial activity is a two-tier system: the first level - aspects of entrepreneurial activity; the second level - the components of entrepreneurial activity, taking into account which the aspect of entrepreneurial activity is formed.

The author systematized the structure of aspects and components of entrepreneurial activity, which include: the first level - aspects of entrepreneurial activity; the second level - the components of entrepreneurial activity, on the basis of which the aspect of entrepreneurial activity is formed. In this article the author gives the reasons, tendencies and prospects of change of business activity.

Ключові слова: підприємництво; аспекти підприємництва; тенденції підприємництва; перспективи підприємства; мережеві форми взаємодії.

Key words: entrepreneurship; aspects of entrepreneurship; trends in entrepreneurship; prospects of entrepreneurship; network forms of interaction.

Постановка проблеми. Вивченням природи економіки, взаємодією економічних зв'язків, методів управління економікою вчені та мислителі розпочинали з періоду стародавньої Греції. В Україні до переходу до ринкових відносин протягом тривалого часу не приділялося достатньої уваги підприємництву – невід'ємній частині ринкової економіки. З часом у всіх країнах відбуваються зміни, що стосуються суспільства, технологій, політики, природи, екології, управління та економіки. Наприклад: поява нових способів виробництва, поява нових галузей, зміна структури існуючих галузей, урбанізація, поява мережевих форм взаємодії контрагентів. Підприємництво також змінюється, відображаючи зміни зовнішнього та внутрішнього середовища підприємництва.

Сьогодні багато менеджерів, експертів, політиків, розглядаючи економічні процеси, формуючи програми розвитку економіки, використовують різні визначення підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти підприємницької діяльності було висвітлено у працях таких науковців як: І.М. Рєпіна, Л.А. Шергіна, К.С. Рєпін, Д.О. Редькін, С.К. Харічков, М. П. Волохова, В.В. Турчак, Н.Г. Георгіаді, О.І. Тимченко, В.В. Папп, О.Й. Лесько, Л.Д. Глущенко, Т.К. Мещерякова та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб сформулювати ознаки, що відрізняють підприємницьку діяльність від інших видів діяльності; систематизувати аспекти підприємницької діяльності, що формуються на основі складових частин підприємництва (компонентів); визначити тенденції та перспективи розвитку підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із перших економістів, який ввів у обіг поняття «підприємець» був Р. Кантільон в «Есе про природу торгівлі у суспільстві» (1755). Підприємець обіцяє заплатити власнику майна за його ферму або землю фіксовану суму грошей (зазвичай передбачувану за вартістю однієї третини виробництва) без гарантії прибутку, яку він отримує від цього підприємства. Р. Кантільон одним із перших висловлюється про наявність ризику підприємницької діяльності. Підприємці намагаються передбачати зміни на ринках та діяти відповідно до них [12]. Р. Кантільон визначає економіку та суспільство, характерні для XVIII століття.

Термін підприємець (entrepreneur) протягом тривалого часу входило до наукового обігу. Д. Дефо у своїй роботі «Есе про проекти» (1697) застосовував термін проектор. Під проектом Д. Дефо розумів того, хто, використовуючи чесні та ясні принципи здорового глузду, чесності та винахідливості, приводить будь-який план до відповідної досконалості, робить те, чого він прагне, не бере не з чого кишені, приводить свій проект у виконання і задовольняється реальною продукцією як результат від його винаходу [14].

А. Сміт у дослідженні «Багатство народів», опублікованому в 1776, не вживається «entrepreneur» або «entrepreneurship». А. Сміт також використовує термін «projector» - проектор - той, хто у своїх «золотих мріях визначав найчіткіше бачення великого прибутку». Проте... їм дуже рідко вдавалося досягти її». Таким чином, Адам Сміт підкреслював можливість недержання прибутку на підставі нового виробництва. У цьому виділяються три джерела доходу – земля, капітал, працю [17].

Х. Ландстром вказує, що визначення entrepreneur прийшло з французької мови і наводиться в першому випуску словника Dictionnaire de la Langue Francaise [23]. Перший випуск цього словника датується 1863 роком. Відповідно до визначення можна виявити такі особливості підприємця:

- він щось робить;
- він зобов'язується виконати певні роботи, постачання, бере бізнес;
- той, хто бере участь у деяких господарствах;
- той, хто створює продукт;
- той, хто проводить промислову експлуатацію від свого імені, і наймає робітників [29].

В оригінальному визначенні наводяться приклади передачі підприємцю в управлінні активів від багатої людини чи держави, самостійна організація бізнесу. Отже, підприємця можна як не лише власника засобів виробництва, а й у ролі ефективного управляючого.

Дж. С. Миль вводить у «Принципах політичної економії» (1848) вживання англійської французький термін «entrepreneur», вказуючи те що, що з зайняття підприємництвом необхідні особливі навички [16]. А. Маршалл у «Принципах економічної науки» (1890) виділяв такі чотири фактори виробництва: земля, капітал, праця та організація. Організація є координуючим фактором, який об'єднує інші фактори разом. З позиції А. Маршалла підприємництво є рушійною силою чинника організації. Підприємець повинен мати особливі навички – підприємницьку здатність «business ability». Не всі люди мають підприємницьку здатність, але їй можна навчитися [15].

К. Маркс не поділяє поняття «підприємець» та «капіталіст». У своїй праці «Капітал. Критика політичної економії» (1867) розглядав підприємницьку діяльність на основі використання таких форм капіталу:

- власного капіталу – прибуток повністю залишається капіталісту;
- позикового капіталу – прибуток залишається у підприємця після виплати кредитору.

Виділяється прибуток у вигляді відсотка та підприємницького доходу [5].

Й. Шумпетер у «Теорії економічного розвитку» (1911) не розглядає підприємця як окремий клас, на відміну від К. Маркса або окремою професією. Під функцією підприємництва мається на увазі здійснення нових комбінацій. Виділено п'ять інновацій:

- нова техніка, розробка;
- продукція із новими властивостями;
- використання нової сировини;
- зміни у створенні виробництва;
- створення нових ринків.

Підприємець виступає як суб'єкт господарювання, функція якого є здійснення нових комбінацій. Слід зазначити такі відмінні риси підприємницької діяльності – підприємницька діяльність дискретна (до того часу, поки нова комбінація стає рутинною); підприємець не обов'язково має капітал; підприємець перестав бути винахідником, а реалізує можливості результатів наукових відкриттів [8].

У певний період виник конфлікт між економічними теоріями, пов'язаний з обґрунтуванням ролі втручання держави в економічні процеси. Наприклад, у роботі Дж. М. Кейнс у роботі «Загальна теорія зайнятості відсотка і грошей» (1936) вказував на недосконалість класичної економічної та ринкової економіки та виступає за державне регулювання економіки. Таким чином, підприємець перестає бути ключовим економічним суб'єктом у роботах Дж. М. Кейнса та наступних дослідників кейнсіанства.

М. Кассон у книзі «Підприємець - економічна теорія» визначив функцію підприємця як координатора обмежених ресурсів. Підприємець шукає можливості об'єднувати ресурси, може комбінувати інформацію та працювати з транзакційними витратами для того, щоб отримувати прибуток. М. Кассон розглядав «природу фірм», визначаючи фірму як соціальний інститут, акцентував увагу на перевагах фірми порівняно з домогосподарствами, зокрема зниження особистої відповідальності за укладання угод, поділ ризиків засобами формування структури капіталу учасниками фірми [13].

Р. Хізрич і М. Петерс розуміли під підприємництвом процес створення чогось нового, що має цінність. Цей процес поглинає час і сили, передбачає прийняття він фінансової, моральної та соціальної відповідальності та приносить грошовий прибуток і особисте задоволення досягнутим. При цьому він зазначав, що ймовірність зазнати невдачі дуже велика – не буде попиту, надто сильною виявиться конкуренція або просто не вдасться заручитись необхідною фінансовою підтримкою [7].

Підприємницьке середовище ускладнювалося і розвивалося разом із змінами, що відбуваються в суспільстві. Суспільство розвивається, відбуваються соціальні зміни, разом із цим змінюється підприємницьке середовище. Д. Белл визначив, що в результаті довгого ланцюга технологічних змін настає постіндустріальна ера. Вперше Д. Белл використав цей термін у 1959 році. Особливості постіндустріального суспільства: переважання послуг, висока роль інформації, знань. Якщо індустріальному суспільству головними постатями були підприємець, бізнесмен, керівник промислового підприємства, то «новими людьми» постіндустріального суспільства є вчені, математики, економісти та інші представники інтелектуальних технологій. Прикладом відмінних рис постіндустріального суспільства на думку Д. Белла є: верховенство знань; створення нової інтелектуальної технології; зростання класу носіїв знання; перехід від виробництва товарів до виробництва

послуг; зміни у характері праці – у постіндустріальному світі праця є передусім взаємодією для людей; для жінок надають широкі можливості для зайнятості [11].

Внаслідок того, що природа підприємництва включає багато характеристик, у науковій літературі та діловій практиці застосовуються різні категорії підприємництва, що виділяють певний аспект підприємництва. Наприклад: «корпоративне підприємництво», «внутрішнє підприємництво», «венчурне підприємництво», «інноваційне підприємництво тощо». Зокрема Р. А. Бургелман визначив корпоративне підприємництво як процес, у якому фірми беруть участь у диверсифікації з допомогою внутрішнього розвитку. Така диверсифікація вимагає нових комбінацій ресурсів для розширення діяльності фірми в областях, не пов'язаних або опосередковано пов'язаних з її поточною компетенцією [22].

Поява у науковому обороті категорій підприємництва призводять до розширення термінологічного апарату теорії підприємництва. Проте первісним елементом підприємницької діяльності є фізична особа – підприємець. Саме підприємець може бути засновником юридичної особи та здійснювати від його імені підприємницьку діяльність.

Комісія Європейських Співтовариств у 2003 році надала таке визначення підприємництва. Підприємництво – це мислення та процес створення та розвитку економічної діяльності шляхом поєднання ризику, творчості та/або інновацій з раціональним управлінням у рамках нової чи існуючої організації [28].

Проаналізувавши визначення підприємця та підприємництва можна виділити основні риси, що відрізняють підприємницьку діяльність людини від інших видів діяльності:

- наявність ризику, зокрема ризику збитку, неотримання запланованого прибутку, втрати активів тощо;
- підприємець прагне одержати прибуток. Прибуток не лише джерелом винагороди праці підприємця, а й джерелом розвитку підприємницької діяльності (наприклад, модернізація виробництва, розширення виробництва та т.д.);
- підприємницька діяльність має здійснюватися на основі використання обмежених ресурсів;
- підприємницька діяльність спрямована на задоволенні суспільних потреб у товарах, роботах, послугах;
- підприємництво ґрунтується на інноваціях.

Автор статті пропонує таке визначення поняття підприємницької діяльності. Підприємницька діяльність – це ризикована діяльність фізичної особи або групи фізичних осіб (zareєстрованих як підприємців або заснували юридичну особу), які отримують прибуток на основі задоволення громадських потреб у продуктах, роботах, послугах, що змінюються, на основі добровільного застосування соціальної відповідальності, що вимагає залучення ресурсів (матеріальних) і нематеріальних ресурсів) та взаємодії з контрагентами.

Наведене автором визначення дозволяє акцентувати увагу на таких ознаках підприємницької діяльності:

- підприємницька діяльність може здійснюватись групою незалежних фізичних осіб, що означає рівноправну участь у підприємницькій діяльності учасників цієї групи. У трудових взаєминах між роботодавцем та працівником саме роботодавець віддає розпорядження, а працівник їх виконує. Це відрізняє трудові відносини від взаємовідносин людей за спільної підприємницької діяльності;
- першопричиною підприємницької діяльності є задоволення суспільних потреб у продуктах, роботах та послугах, оскільки для отримання доходу (джерела прибутку для підприємця) необхідно знайти, актуалізувати чи створити потребу у продукті, роботі чи послугі. Слід зазначити, що потреби покупців змінюються, що створює додаткові ризики підприємців;
- для здійснення підприємницької діяльності необхідні матеріальні та нематеріальні ресурси (наприклад, інформація, особисті навички та вміння, здібностей створювати нововведення та інновації);
- провадження підприємницької діяльності не ізольоване від інших економічних агентів і може вимагати взаємодії з ними (наприклад, постачальниками, підрядниками та кредиторами);
- для здійснення підприємництва необхідна державна реєстрація, що означає вимогу дотримання законодавства з початку ведення підприємницької діяльності;
- дотримання законів – це мінімальний обов'язок підприємця, що не повинно виключати прагнення добровільного ведення підприємництва на основі соціальної відповідальності підприємця, спрямованої на мінімізацію негативних наслідків для суспільства, природи та максимізацію позитивного ефекту підприємницької діяльності.

На рисунку 1 представлено структуру аспектів підприємницької діяльності (підприємництва):

- технології;
- суспільство;
- природа/екологія;
- керування;
- економіка;
- політика.

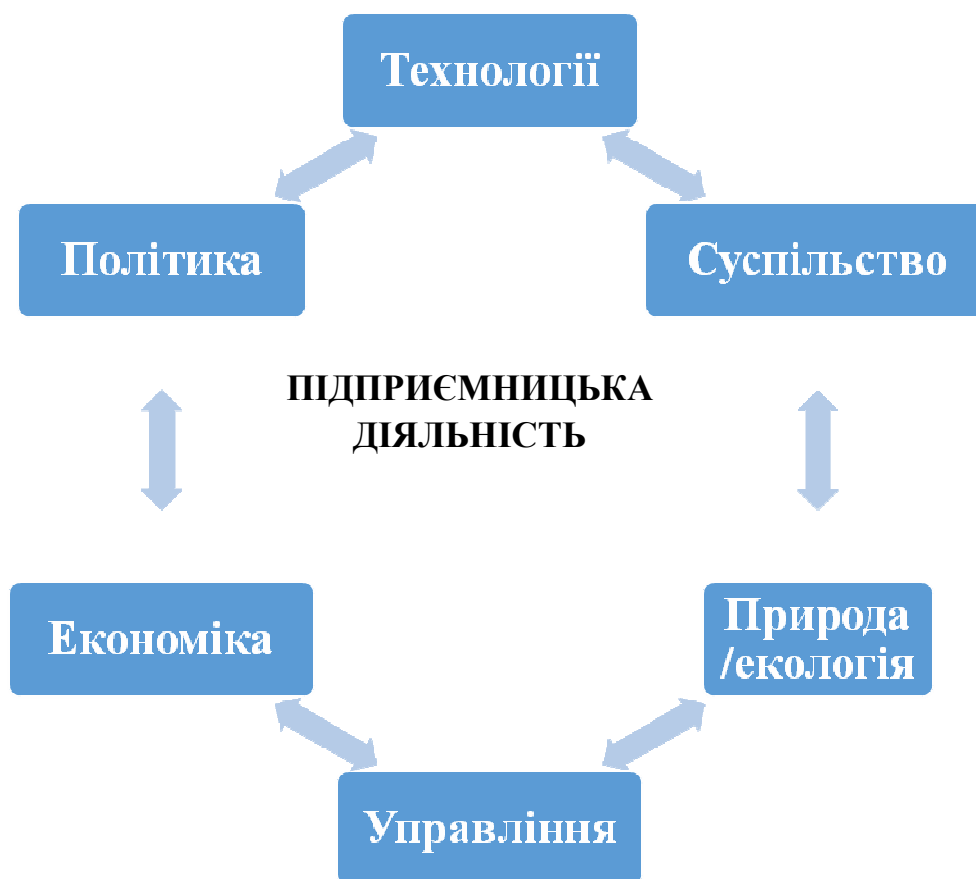

Рис. 1. Модель взаємозв'язку аспектів підприємницької діяльності (підприємництва)
(Джерело: складено автором)

Аспект підприємницької діяльності – це відокремлена складова частина підприємницької діяльності, що складається з компонентів (суб'єктів, об'єктів, процесів), що впливають на підприємницьку діяльність. Пунктирна лінія відображає взаємозв'язок аспектів підприємницької діяльності. Усі аспекти підприємницької діяльності впливають на підприємництво та, у свою чергу, підприємництво може впливати на аспекти підприємницької діяльності. Взаємодія змінних аспектів підприємницької діяльності та підприємництва означає наявність ризику та невизначеності.

Технології впливають на підприємницьку діяльність, як і у своє чергу підприємництво також впливає на технології. Суб'єкту підприємництва необхідна наявність певних методів та інструментів для виробництва та реалізації продукції, робіт, послуг споживачам. Вироблена продукція одним підприємцем може бути засобом виробництва іншого підприємця. Якщо існує потреба в технологіях, але вони ще не розроблені та/або вони відсутні на ринку, то підприємцю доводиться самостійно розробляти необхідні технології.

Підприємництво не може існувати у відриві від суспільства з багатьох причин. Підприємець залежить від соціальних, культурних та моральних норм того суспільства, на території якого він веде підприємницьку діяльність. Необхідно враховувати певні особливості соціального середовища під час здійснення найму працівників, визначенні споживачів, пошуку контрагентів.

Підприємці використовують природні ресурси для цілей підприємницької діяльності та мають значний вплив на природу та екологію. Істотними наслідками для екології є не тільки видобуток природних ресурсів для цілей виробництва, але й забруднення навколишнього середовища під час виробництва, виникнення відходів внаслідок споживання та утилізації продукції підприємств. Проблема негативного впливу на природу досить гостро відчутна на даний момент, наприклад, багато розвинених країн, що розвиваються, є учасниками Кіотського протоколу, спрямованого на скорочення викидів парникових газів, а також програми Цілі сталого розвитку (ЦСР) ООН, для забезпечення збалансованості трьох складових сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного.

Для реалізації підприємницької діяльності необхідна наявність та застосування певних методів, форм та засобів управління. Підприємцю необхідно керувати різними об'єктами:

- виробництво продукції;
- продаж продукції;

- логістика;
- ресурси підприємства (персонал, засоби виробництва та ін.);
- ризики підприємства;
- контрагенти та ін.

У цьому роботі управління розглядається синонімом терміна менеджмент. Успішність підприємницької діяльності великою мірою залежить від обраних механізмів управління та його успішної реалізації практично.

Економіка є одним із основних аспектів підприємницької діяльності. Підприємець є учасником взаємодії різних економічних суб'єктів (держава, домогосподарства, інші підприємці тощо). Підприємництво зазнає впливу і впливає на економіку. Наприклад, якщо спостерігається стагнація в економіці країни, то нові підприємства з високим ступенем ймовірності не будуть відкриватися на національному ринку, а всі підприємства, що існують, можуть ліквідуватися або бути в кризовій ситуації.

Тим не менш, стимулювання державою економіки в умовах стагнації може сприяти появі нових підприємств та покращенню економічної обстановки. Держава є сильним учасником економічних відносин, оскільки саме вона може впливати на економічні відносини через програми підтримки та розвитку економіки. Наприклад: державні програми підтримки малого та середнього бізнесу; державні банки багатьох країн формують грошово-кредитну політику; участь у економіці держави за коштами державних компаній, тощо.

Політика (політичний аспект) у межах аспектів підприємницької діяльності не лише результатом втручання держави, а й взаємодії підприємця коїться з іншими контрагентами, взаємодії підприємницького співтовариства з державою. З одного боку підприємництво залежить від політики держави, оскільки держава формує правила у вигляді законодавчого регулювання, а й може впливати на державну політику. Підприємці можуть формувати асоціації (союзи) з метою представлення та захисту своїх інтересів щодо інших економічних агентів.

Аспекти підприємницької діяльності складаються з певних складових їх компонентів. У таблиці 1 подано склад компонентів підприємницької діяльності.

У цій таблиці автор проводить декомпозицію аспектів підприємницької діяльності. Автор не обмежує кількість компонентів, у тому числі складаються аспекти підприємницької діяльності. Компоненти аспектів підприємницької діяльності взаємодіють один з одним, формуючи складну систему, що впливають на підприємницьку діяльність. Варто зазначити, що підприємницька діяльність може впливати на компоненти підприємницької діяльності, отже, аспекти також можуть зазнавати кількісні та якісні зміни.

Природа підприємницької діяльності є дворівневою системою:

- перший рівень – аспекти підприємницької діяльності;
- другий рівень – компоненти підприємницької діяльності, з урахуванням яких формується аспект підприємницької діяльності.

Постійні зміни компонентів, що становлять аспекти підприємницької діяльності та складних взаємозв'язків між компонентами, формують відмітні ознаки підприємницької діяльності, а також є джерелом ризиків підприємницької діяльності.

Таблиця 1.
Склад компонентів підприємницької діяльності

Найменування аспекту	Компоненти
Технології	- процедури та алгоритми; - патенти; - ліцензії; - технологічні підприємства; - технічні засоби; - програмне забезпечення і т.д.
Суспільство	- соціальні інституції; - соціальні групи; - структура населення тощо.
Природа/екологія	- природні ресурси; - заходи щодо охорони та захисту екології тощо.
Управління	- стратегія, місія; - моделі бізнес-процесів; - управління ризиками підприємницької діяльності тощо.
Економіка	- процеси розподілу; - обміну та споживання продукції; - темпи економічного зростання; - наявність та взаємодія контрагентів тощо.
Політика	- законодавство (міжнародне та на рівні держави); - взаємодія органів влади із бізнесом тощо.

Підприємницька діяльність неможлива без управління (управлінського аспекту). У ВНЗ на багатьох спеціальностях викладаються дисципліни, пов'язані з управлінням: «Менеджмент», «Бізнес адміністрування». Публікуються наукові статті, що розглядають різні аспекти управління підприємницькою діяльністю, особливо питаннями реструктуризації підприємств, наприклад, Стрельник М.М. (2016) [24], Попов О.М., Стукалова О.В. (2014) [21] тощо. Без управлінського аспекту неможливе здійснення операційної діяльності, внесення змін до підприємницької діяльності.

Технологічний аспект підприємницької діяльності розкривається у взаємозв'язку підприємництва із технологічним рівнем виробництва. Одними з відомих економістів Шумпетер Й. [9] вказує, що завдання підприємця в реформуванні способу виробництва через впровадження винаходів, нових технологій.

Природа/екологія є рушійним чинником підприємництва. Деякі види підприємницької діяльності пов'язані зі здобиччю чи переробкою природних ресурсів (газ, вугілля, нафту тощо). Підприємства, що функціонують у районах Крайньої Півночі, повинні враховувати кліматичні особливості під час здійснення своєї виробничої діяльності. Підприємницька діяльність веде до забруднення екології та погіршення умов життя людини, отже підприємцям необхідно спочатку розробляти технології виробництва та реалізації продукції з меншим впливом на навколишнє середовище.

Систематизація аспектів підприємницької діяльності характеризується низкою особливостей:

- аспекти підприємницької діяльності формуються з урахуванням складових частин – компонентів;
- аспекти підприємницької діяльності є невід'ємною частиною підприємницької діяльності.

Декомпозиція підприємництва дозволяє впорядкувати та виявити складові підприємницької діяльності, систематизувати ознаки підприємницької діяльності. З урахуванням компонентів, визначальних аспекти підприємницької діяльності, з'являється можливість визначити ключові елементи підприємницької діяльності.

У процесі дослідження теорії та практики підприємництва, автор дослідження виявив такі тенденції розвитку підприємництва:

- поява у теоретичному та діловому обороті нових визначень поняття підприємництва – категорії підприємництва;
- теорія та практика підприємництва еволюціонує при розвитку економічної, суспільної, правової, політичної сфери, інституційного середовища та технологій на державному та міжнародному рівні;
- умови здійснення підприємницької діяльності країн не збігаються (наприклад, існують розвинені країни, що розвиваються).

Внаслідок існування великої кількості спрямованостей підприємницької діяльності, постійно мінливого середовища підприємництва та прагнення дослідників акцентувати увагу на об'єктах, суб'єктах, способах та методах, результатах реалізації підприємницької діяльності у певних ситуаціях та умовах з'являються уточнюючі категорії підприємництва – «корпоративне підприємство», «внутрішнє підприємство», «венчурне підприємство», «інноваційне підприємство». Поява нових визначень дозволяє відобразити нові якісні ознаки та підходи до здійснення підприємницької діяльності

Еволюцію підприємництва при розвитку економічної, суспільної, правової, політичної сфери, інституційного середовища та технологій на державному та міжнародному рівні можна на прикладі особливості підприємництва в Європі середніх віків та періоду ХХ століття. Для економіки середньовічної Європи характерна наявність трудових повинностей, при феодалізмі економіка ґрунтувалася на сільському господарстві. У ХХ столітті для Європи властиві свобода пересування товарів та людей, наявність малих, середніх та великих приватних компаній, застосування автоматизованого виробництва.

Незважаючи на процеси глобалізації, спостерігаються певні відмінності здійснення підприємництва всередині та між країнами. Рівень розвитку та якості економічної, суспільної, правової, політичної сфери, інституційного середовища проживання і технологій кожної держави різняться під час історії. Наприклад, США та Україні у різні періоди часу проходили період первинного накопичення капіталу, розвиток технологій тощо.

На розвиток підприємництва впливає поява нових технологій та впровадження вже існуючих технологій, але ряд дослідників відзначали дискретність та хвильовий, нерівномірний характер розвитку технологій та економіки, на що вказують роботи Шумпетера Й.А. [10], Меньшиков С.М., Кліменко Л.А. [6].

Автор статті визначив такі сучасні перспективи розвитку підприємництва:

- державні органи влади прагнуть регулювати нові сфери підприємництва у сфері цифрової економіки;
- учасники підприємництва більше акцентують увагу на захист екології та природи;
- ускладнення умов підприємництва з часом;
- декомерціалізація деяких видів підприємницької діяльності;
- мережеві форми взаємодії у підприємстві.

Державні органи влади прагнуть регулювати нові сфери підприємництва – так багато країн забороняють криптовалюти, обмежують сфери застосування краудфандингу, прагнуть регулювання інформаційного простору. З одного боку, держава прагне знизити ризики від нових технологій, які здатні дестабілізувати економічне, соціальне та політичне середовище держави, проте державне регулювання не може повністю гарантувати відсутність економічних криз, несумлінність учасників підприємницької діяльності.

Економічне зростання супроводжується погіршенням екології (забруднення атмосфери, проблеми відходів виробництва тощо), таким чином, підприємці несуть дедалі більше відповідальності за наслідки підприємництва та ініціюють свою індивідуальну чи спільну діяльність із захисту екології та природи. За кордоном характерна практика публікацій звітності щодо реалізації підходів сталого розвитку бізнесу, де також відображаються плани та досягнення підприємств у галузі захисту екології, зниження свого негативного впливу. З'являються нові вимоги до підприємницької діяльності щодо міжнародних організацій захисту екології, що призводить до ускладнення підприємницької діяльності. У XX і XXI століттях були створені міжнародні організації: ООН, СОТ, Світовий банк і т.д. З одного боку, міжнародні спілки та організації полегшують умови ведення підприємницької діяльності, але з іншого боку з'являються нові правила та стандарти, що регулюють підприємницьку діяльність.

Формується сукупність концепцій, що обґрунтовують відмову від розширення та поглиблення ринкових принципів господарювання (комерціалізація) на користь повнішого обліку принципів справедливості, морального боргу перед суспільством і кожним його членом (декомерціалізація) [4]. Спостерігається поступова тенденція декомерціалізації деяких видів діяльності. Наприклад, некомерційний характер має діяльність у сферах фундаментальної науки, мистецтва, спорту, захисту флори та фауни та низку інших видів діяльності, не спрямованих на отримання вигоди для її учасників.

Підприємці прагнуть мережових форм взаємодії. Багато в чому це можна пояснити ускладненням підприємницького середовища, підвищення складності продукції, що виробляється. Зокрема, можна навести такі приклади взаємодії підприємницьких структур: науково-технічні парки, технополіси, бізнес-інкубатори, кластери.

Висновки з проведеного дослідження. Підприємницька діяльність – це ризикована діяльність фізичної особи або групи фізичних осіб (zareєстрованих як підприємців або заснували юридичну особу), які отримують прибуток на основі задоволення громадських потреб у продуктах, роботах, послугах, що змінюються, на основі добровільного застосування соціальної відповідальності, що вимагає залучення ресурсів (матеріальних) і нематеріальних ресурсів) та взаємодії з контрагентами.

Аспект підприємницької діяльності – це відокремлена складова частина підприємницької діяльності, що складається з компонентів (суб'єктів, об'єктів, процесів), що впливають на підприємницьку діяльність. Було сформульовано такі аспекти підприємницької діяльності: технології; суспільство; природа/екологія; керування; економіка; політика.

Вивчення підприємництва здійснюється протягом століть, відбуваються суспільні зміни, з'являються нові технології, і це призводить до еволюції теорії та практики підприємництва. Природа підприємницької діяльності є двірвеневою системою: перший рівень – аспекти підприємницької діяльності; другий рівень – компоненти підприємницької діяльності, з урахуванням яких формується аспект підприємницької діяльності.

Компоненти, що є основою аспектів підприємницької діяльності, взаємодіють один з одним, формуючи складну систему, що впливає на підприємницьку діяльність. Варто зазначити, що підприємницька діяльність може впливати на компоненти підприємницької діяльності. На підприємницьку діяльність впливають постійні трансформації в технологіях, суспільстві, політиці, економіці, природні та екологічні зміни, поява нових принципів підприємництва.

Література.

1. Репіна І.М. Розвиток підприємництва в Україні за індикаторами рейтингу світового банку «Doing Business». *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. No 2. С. 106-113.
2. Редькін Д.О. Особливості формування підприємницького середовища в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. No 3. Т. 1. С. 243-245.
3. Державна служба статистики України URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)»: за станом на 11.07.2015, No191-VIII Відомості Верховної Ради України. Офіц. вид. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/191-19/page>.
5. Лесько О.Й. Деререгуляція підприємницької діяльності та покращення умов ведення бізнесу в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2016. No 1. С. 58-64.
6. Yuriy Kyrylov, Viktoriia Hranovska, Hanna Zhosan, Inna Dotsenko, Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *Solid State Technology*. Volume: 63 Issue: 6. Publication Year: 2020. pp. 1430-1448.
7. Жосан Г.В., Крикунова В.М. Зарубіжний досвід використання економічних інструментів «зеленого» зростання. *Економічні інновації: Збірник наукових праць*. 2019. Т. 21, Вип. 3(72). С. 53-61. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwik3pqsjYXmAhuK06YKHWRdCwUQFjAAegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fjournal.com%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F662%2F264%2F&usq=AOvVaw2KD77fvGZIf8GIUGKzNVuz>

8. Strelnik M. Corporate restructuring as a risk treatment method. *Business: Theory and Practice*. 2016. T. 17. № 3. P. 225-233.
9. Commission of the European Communities. Green Paper Entrepreneurship in Europe. EUR-Lex. europa.eu URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0027:FIN:EN:PDF>
10. Littré E. Dictionnaire de la langue française. – Paris: L. Hachette, 1873-1874. онлайн-библиотека Национальной библиотеки Франции URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5406698m/f500>

References.

1. Riepina, I.M. (2015), “Development of entrepreneurship in Ukraine according to the indicators of the World Bank's Doing Business rating”, *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, vol. 2, pp. 106-113.
2. Redkin, D.O. (2011), “Features of the formation of the business environment in Ukraine”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, issue 3, vol. 1, pp. 243-245.
3. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “About modification of some legislative acts of Ukraine concerning simplification of conditions of business (deregulation)”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/191-19/page>.
5. Lesko, O. Y. (2016), “Deregulation of business activity and improvement of business conditions in Ukraine”, *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, vol. 1, pp. 58-64.
6. Kyrylov, Yuriy Hranovska, Viktoriia Zhosan, Hanna and Dotsenko, Inna (2020), “Innovative Development of Agrarian Enterprises of Ukraine in the Context of the Fourth Industrial Revolution”, *Solid State Technology*, Volume: 63 Issue: 6. Publication Year, pp. 1430-1448.
7. Zhosan, H.V. and Krykunova, V.M. (2019), “Foreign experience in using economic instruments of "green" growth. Economic innovations”, *Ekonomichni innovatsii: Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 21, issue. 3(72), pp., 53-61, available at: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwik3pqsjYXmAhUk06YKHW RdCwUQFjAAegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fjournal.com%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F662%2F264%2F&usg=AOvVaw2KD77fvGZIf8GIUGKzNVuz>
8. Strelnik, M. (2016), “Corporate restructuring as a risk treatment method”, *Business: Theory and Practice*, vol. 17, issue 3, pp. 225-233.
9. Commission of the European Communities. Green Paper Entrepreneurship in Europe. EUR-Lex. europa.eu, available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0027:FIN:EN:PDF>
10. Littré E. Dictionnaire de la langue française. – Paris: L. Hachette, 1873-1874. online-byblyoteka Natsyonalnoi byblyoteki Frantsyy, available at: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5406698m/f500>

Стаття надійшла до редакції 20.12.2021 р.